

О. В. Гончаренко,
к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ ТА ДЖЕРЕЛА ЇХ ФОРМУВАННЯ

Розглянуто економічний зміст інновацій, підходи до трактування категоріального змісту інновацій, їх класифікацію, етапи інноваційного процесу.

Economic maintenance of innovations, going near interpretation of category maintenance of innovations, their classification, stages of innovative process, is considered.

Ключові слова: інновації, інноваційна система, інфраструктура, нововведення, економіка, теорія інновацій, технологія.

Key words: innovations, innovative system, infrastructure, innovation, economy, theory of innovations, technology.

ВСТУП

Поширення технологій і виробництв постіндустріальної економіки зумовлює домінування якісно нового типу економічного зростання — інноваційного. За таких умов інновації стають постійним фактором розвитку, а інноваційні системи — складовими механізмів функціонування економіки.

Прискорення розвитку економіки України та її рівноправна інтеграція в міжнародний простір у середньостроковій і довгостроковій перспективі визначатиметься результатом використання, в першу чергу, інноваційної складової [1, с. 174].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженню економічної сутності категорії "інновація", проблемам інноваційного розвитку та інноваційної діяльності підприємств присвятили наукові дослідження: К. Маркс, Д. Рікардо, Ж.Б. Сей, А. Сміт, Й. Шумпетер, К. Фрімен, Д. Кларк, С. Кузнець, Б. Санто, Б. Твіст, П. Друкер, Е. Менсфілд, Е. Трін.

Питанням регулювання інноваційних процесів на національному і регіональному рівнях присвячено праці вітчизняних вчених: О.І. Амоші, В.Д. Базилевича, І.А. Бланка, М.П. Бутка, Б.В. Буркинського, О.Д. Василика, В.М. Гейця, В.А. Ізюмської, Д.В. Карамішева, М.Х. Корецького, М.М. Кулаєць, М.І. Крупки, М.А. Латиніна, А.С. Лисецького, В.М. Мартиненка, Ю.Є. Пашенка, А.А. Пересади, В.Л. Пілюшенка, Л.М. Письмаченко, О.С. Поважного, О.С. Попович, С.Ф. Поважного, А.М. Федорищевої Л.І. Федулової та інших.

Формуванню понятійного апарату, розробці теоретико-методологічних основ побудови інноваційної моделі економіки присвятили дослідження ряд вітчизняних та зарубіжних вчених: О.Ф. Балацький, В.В. Доро-

фієнко, С.М. Ілляшенко, Ю.М. Канигіна, І.М. Комарницький, М.В. Одрехівський, А.М. Поручник, Г.Й. Жица та інші.

Віддаючи належне результатам досліджень вказаних авторів щодо визначення суті інновацій, управління інноваційним розвитком і визначення інноваційного потенціалу, необхідно зазначити, що систематизація та узагальнення наукових поглядів відносно змісту та економічної сутності інновацій з метою практичної реалізації інноваційного потенціалу розвитку підприємств потребує подальших наукових досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті полягає в дослідженні сутнісної природи інновації, еволюції теоретичних поглядів на визначення економічної природи інновацій, вивченні гносеологічних засад та онтологічних передумов формування інновацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін "інновація" ввів у науковий обіг Й. Шумпетер. Вчений визначав інноваційні процеси як нові комбінації, що формуються в результаті реорганізації виробництва завдяки використанню нової техніки, появи нової сировини, впровадженню нової продукції, виникненню нових ринків збуту [2, с. 31]. Схоже трактування категорії "інновація" властиве і іншим вчених (Е. Менсфілд, Р. Фостер, Б. Твісс, М. Портер). У роботах західних дослідників домінує думка про те, що інновація є передусім, категорією економічною, соціальною, а не інструментально-технологічною. Інноваційний процес розуміється як цілісні і комплексні зміни.

У пострадянських дослідженнях інновація в переважній більшості розробок представляється не як соціально-економічна категорія, а, швидше, як напрям науково-технічного прогресу (передусім високотехноло-

гічної його складової), пов'язаний з впровадженням результатів наукових досліджень і розробок в практику [3, с. 145]. Іншими словами, будь-яка науково-технічна діяльність і усе, що її забезпечує, визнається інноваційною з тієї лише причини, що її метою проголошено отримання результатів, які належить впроваджувати у виробництво, продукти, процеси.

При наявній розбіжності методологічних підходів і якісній різновекторності досліджень, неузгодженість категоріальних дефініцій у даній предметній площині не дозволяє повною мірою з'ясувати причинно-наслідкову зумовленість і сутнісну природу інновації, обґрунтувати ендогенні механізми інноваційної діяльності.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідити гносеологічні засади та онтологічні передумови формування інновацій.

Узагальнюючи результати досліджень, можна стверджувати, що в даній науковій сфері подальші розробки проводяться в межах наступних визначених підходів до трактування категоріального змісту інновацій.

1. Процесний (відтворювальний) підхід. Інновації розглядаються як процес реалізації наукової ідеї і її втілення в результат (Б. Твісс, В. Н. Лапін, С. Ю. Глазьев, В. Г. Мединський та ін.) або як окремі стадії процесів — освоєння, впровадження, комерціалізація, використання (К. Фримен, Х. Хартман, С. В. Валдайцев та ін.). В більш ширшому розумінні інновація — суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо зорієнтована на прибуток, її поява на ринку може дати додатковий дохід (Б. Санто) [4].

За визначенням українських вчених Д.М. Черваньова, Л.І. Нейкова, інновація — це техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці — ідей і винаходів, призводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій, які, з'явившись на ринку як нововведення, можуть дати додатковий дохід [5, с. 25]. За трактуванням А. А. Пересади, інновація — це процес доведення наукової ідеї або технологічного винаходу до стадії практичного використання, що дає прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі [6, с. 160].

2. Об'єктний підхід. Інновації представлені як кінцевий результат, впроваджений об'єкт (С. Менделл, Д. Енніс, Ф. Янсен, Е.А. Гейгер, Н.Н. Молчанов, Л.М. Гохберг, В.Н. Архангельський, та ін.). В межах даного підходу, під інновацією можна розуміти і творчий процес реалізації ідеї, що отримала впровадження у вигляді нового товару.

Вивчення суті різних визначень інновацій свідчить про єдність дослідників в тому, що особливий зміст інновації складають зміни, а "головною функцією інноваційної діяльності є функція зміни" [7, с. 127].

Інновація (нововведення) є кінцевим результатом інноваційної діяльності, призначеним до комерційної реалізації у вигляді процесу, спрямованого на створення і здійснення принципово нових або удосконалених ідей, прийомів, способів у будь-якій сфері діяльності, або об'єктів — принципово нових або вдосконалених про-

дуктів, технологій, послуг або діяльності, що мають завершений вигляд товару, що вперше використовується і готовий до застосування і поширення на ринку.

За різними ознаками виділяються наступні види інновацій:

- за сферою застосування інновацій: управлінські, організаційні, соціальні, промислові;
  - за етапами науково-технічного прогресу, результатом яких стали інновації: наукові, технічні, технологічні, конструкторські, виробничі, інформаційні;
  - за мірою інтенсивності інновацій: "бум", рівномірні, слабкі, масові;
  - за темпами здійснення інновацій: швидкі, уповільнені, затухаючі, наростаючі, рівномірні, стрибкоподібні;
  - за масштабами інновацій: трансконтинентальні, транснаціональні, регіональні, великі, середні, дрібні;
  - за ефективністю інновацій: економічні, соціальні, екологічні, інтегральні;
  - за мірою новизни: абсолютні, відносні, умовні, приватні;
  - за інноваційним потенціалом: радикальні, комбіновані, модифікаційні;
  - за рівнем розробки і поширення: державні, республіканські, регіональні, галузеві, корпоративні, фірмові;
  - за сферою розробки і поширення: промислові, фінансові, послуги, торгово-посередницькі, науково-педагогічні, правові;
  - за сферою застосування: для внутріфірмового застосування, для накопичення на фірмі, для продажу;
  - за частотою застосування: разові, такі, що повторюються (дифузія);
  - за формою: відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау, товарні знаки, нові документи;
  - за видом ефекту, отриманого в результаті впровадження інновації: науково-технічні, соціальні, екологічні, економічні (комерційні), інтегральні.
- До основних елементів сутнісної концепції інновації належать наступні положення:
- а) інновація виникає як результат рішення і дій підприємця, які орієнтовані на формування нової (удосконаленої) продукції (нових властивостей товару);
  - б) в основі інновації лежать технічні, соціальні і організаційні зміни (нові рішення);
  - в) інноваційний процес — це не елемент науково-технічного прогресу, швидше, це його стимулюючий чинник і споживач;
  - г) фундаментальні дослідження — це не частина (етап) інноваційного процесу, а потенційне джерело найважливішого ресурсу інноваційної діяльності [3, с. 12].
- До числа основних елементів теоретичної концепції інновацій можна включити наступні [8, с. 58]:
- а) інновація виникає як результат рішення і дій підприємця, які орієнтовані на формування нової (удосконаленої) продукції (нової функції продукції);
  - б) в основі інновації лежать технічні, соціальні і організаційні зміни (нові рішення);
  - в) важлива ознака інновації — дискретність;
  - г) у рамках кожної функції продукції спостерігаються в різною мірою субінновації, що коригують її форму,

мають безперервний характер;

д) інноваційний процес — це не елемент науково-технічного прогресу, швидше, це його стимулюючий чинник і споживач. Фундаментальні дослідження — це не частина інноваційного процесу, а потенційне джерело найважливішого ресурсу інноваційної діяльності.

М. Портер вказував на певну ірраціональність процесу інновацій [9, с. 132], в якому передусім виникає ідея конкретного задуму, яке завершується закінченим продуктом тільки в результаті проходження тривалого і "петляючого" шляху розвитку. Раціональні дослідження часто використовуються тільки на пізніх етапах або для сприяння у вирішенні частини конкретних проблем. Разом з тим, виникають ситуації, коли наукові дослідження і виробнича діяльність представляють незалежними між собою і майже автономними процесами.

Наукові дослідження справляють на інноваційну діяльність, як правило, лише непрямий вплив. Наука не визначає динаміку інноваційного процесу і не є його першою ланкою. Вона повинна мати в розпорядженні потенціал, адекватний потребам розвитку, і тільки. Інноваційна ідея народжується не в науковій сфері, а у сфері споживання. Тому інноваційний процес не лише завершується на ринку (у його широкому розумінні), але і починається на ньому.

Як і будь-яка продуктивна діяльність, інноваційна діяльність вимагає матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів.

До основних інтелектуальних ресурсів інноваційного процесу належать наукові знання, нові технології, підприємницький потенціал, інноваційна культура кадрів, знання світового досвіду. Також потрібні мотивація і відповідний стан середовища — законодавчо-правова база і інфраструктура.

Життя інновації з певним наближенням описується 8-образною траєкторією: виникнення і початок реалізації задуму; втілення задуму в розгорнуті організаційно-структурні рішення; існування нового рішення, досягнення стану зрілості. Як правило, реалізація нового рішення на початковій стадії приносить економічний ефект набагато менший в порівнянні із вже наявними традиційними рішеннями. Ця різниця і визначає міру ризику. Нове рішення далеко не завжди означає ліквідацію старого продукту. Інновацію породжує також прагнення продовжити життєвий цикл продукту. Тут треба розрізняти власне інновацію і субінновацію. Остання пов'язана з вдосконаленням характеристик старого продукту, доля якого виявилася під знаком питання в результаті появи тієї або іншої інновації. Субінновація не завершується становленням нової функції, виробленого продукту, часто вона зводиться до модифікації вже існуючого [10, с. 167].

ВИСНОВКИ

Інновації є комплексною діяльністю, за участю різних взаємозв'язаних суб'єктів, кінцевим результатом якої є практичне впровадження нововведення, наукових досліджень, нової техніки, технології, — з метою отримання економічного, соціального, екологічного чи науково-технічного ефекту. Для даної категорії характерні наступні властивості: комплексність; послідовність; новизна; ефективність.

У сучасній економіці інноваційність є наслідком традиційної ринкової практики, тобто наслідком конкуренції на ринку товарів і послуг. Тому інноватор — не винахідник, не людина техніки, інноватор — це підприємець, людина бізнесу.

На першому етапі інноваційного процесу проводяться фундаментальні дослідження (в академічних інститутах, вищих навчальних закладах і галузевих спеціалізованих інститутах, лабораторіях).

На другому етапі проводяться дослідження переважно прикладного характеру. Вони здійснюються в усіх наукових установах і можуть фінансуватися як за рахунок бюджету, так і за рахунок замовників. Оскільки результат прикладних досліджень далеко не завжди передбачуваний, пов'язаний з більшою долею невизначеності, на цьому етапі і далі велика вірогідність отримання негативного результату. Саме з цього етапу виникає можливість ризику втрати вкладених коштів, тому інвестиції в інновацію мають ризиковий характер і називаються ризикоінвестиціями.

На третьому етапі здійснюються дослідно-конструкторські і експериментальні розробки. Вони проводяться як в спеціалізованих лабораторіях, КБ, дослідних виробництвах, так і в науково-виробничих підрозділах великих промислових підприємств. Джерела фінансування ті ж, що і на другому етапі, а також власні засоби організації.

На четвертому етапі здійснюється процес комерціалізації від запуску у виробництво і виходу на ринок і далі по основних етапах життєвого циклу продукту.

Література:

1. Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015. Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
  2. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / И.А. Шумпетер. — М.: Эксмо, 2007. — 133 с.
  3. Макаров В.Л. Наука и высокие технологии России на рубеже третьего тысячелетия. Социально-экономические аспекты развития / В.Л. Макаров [и др.]. — М.: ЮНИТИ, 2004. — 511 с.
  4. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / под ред. БВ. Сазонова. — М.: Изд-во "Прогресс", 1990. — 325 с.
  5. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. — К.: Вид-во "Знання", 1999. — 516 с.
  6. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. — К.: Вид-во "Лібра", 2002. — 472 с.
  7. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / Под ред. С.Д. Ильенковой. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2007. — 335 с.
  8. Колоколов В.А. Инновационные механизмы предпринимательских систем / В.А. Колоколов. — М., 2001. — 288 с.
  9. Портер М.Е. Международная конкуренция / М.Е. Портер. — М.: МО, 1993. — 598 с.
  10. Гамидов Г.С. Основы инноватики и инновационной деятельности. — СПб.: Политехника, 2000. — 323 с.
- Стаття надійшла до редакції 30.11.2011 р.*